Algemeen Handelsblad van vrijdag 18 maart 1921 - Avondblad - Vierde Blad, pp. 13-14
[bewerking: Pauline Lunsingh Scheurleer en Jan van Campen]

Reisbrieven over Aziatische kunst

II - Indische Kunst te New York en Boston

Aan het slot van mijn eersten brief beloofde ik van de niet omvangrijke doch buitengewoon goede collectie Indische kunst in het Metropoli-Museum te New York te zullen berichten. Het museum bezit geen officieele afdeeling voor deze kunst, zooals het museum te Boston; daar bestaat namelijk een, door den bekenden Ananda Coomaraswamy[1] geleide, “Section of Indian Art”. Intusschen zegt ook hier een naam weer eens weinig, want tot nu toe is New York, zonder officieel bestempelde sectie, op Indisch gebied importanter dan Boston. Dit komt voornamelijk door New York’s grooteren rijkdom aan Voor-Indische beeldhouwkunst; Boston’s omvangrijker, fraaier bezit aan Indische miniaturen weegt daar niet tegen op. Het essentieele der Indische kunst openbaart zich aan ons, omdat wij van vroege Indische schilderkunst nog slechts de (in zeer slechten staat verkeerende) fresco’s te Ajanta bezitten, in hoofdzaak in de oude werken der beeldhouw- en bouwkunst; nièt in de vrij late, ten deele maar zeer weinig “Indische”, Indische miniaturen.

In New York toont men de Indische kunst in vijf (vier kleine, een groote), alle een verschillende stemming vertolkende, zalen. Te Boston moet Coomaraswamy het met een lange, kil aandoende gang-ruimte stellen, waarvan artistiek en museum-technisch vrijwel niets kon worden gemaakt.

Het zwaartepunt van de New Yorksche collectie ligt in de, in een kleine ruimte bijeengebrachte, voortreffelijke keur van, op één na alle, Voor-Indische beeldhouwwerken. Niet in Voor-Indië thuis, hoort een hier tentoongestelde Boeddha-kop van den Boroboedoer; een goed, doch geenszins zeer fraai exemplaar.

Het geheele zaaltje bevat slechts veertien nummers, voor het meerendeel echter zóó goed, dat hier het wezen der Indische kunst puurder en sterker tot uiting komt dan in menige collectie van veel grooteren omvang. Niet alleen heeft men bij het aankoopen een alleszins gelukkige hand gehad, doch bovendien is er goed bruikleen, en zijn er fraaie geschenken. Een uitmuntende plaatsing der

1 Ananda Kentish Muthu Coomaraswamy (1877-1947), filosoof en kunsthistoricus uit Ceylon.

ruim uit elkaar gezette werken, en de subtiel gekozen grijs-groene kleur van de wanden, maken dit zaaltje tot een der schoonste aan Aziatische kunst gewijde tentoonstellingsruimten van Europa en de Vereenigde Staten.

Tot de beste nummers behoort een fragment van een godheid in lichten, grijsbruinen steen van fijne structuur. Vooral de kop is in de profileering van wenkbauwen, oogen en mond, uiterst gevoelig behandeld, en het modelé van het bovendeel van den romp wordt prachtig geaccentueerd door een borstsnoer.

Gelukking hebben de Aziatische kunstenaars schier altijd begrepen, dat van het menschelijk lichaam, door toevoeging van kleedij, attributen en sieraden, iets veel mooiers kan worden gemaakt, dan van het naakt-zondermeer. Talrijke andere volken zagen dit trouwens ook in. De latere, anthropocentrisch georiënteerde, Grieksche kunst, heeft het op haar geweten, dat de beeldhouwkunst in Europa steeds weer haar ideaal in de vertolking van het menschelijk naakt heeft gezocht. De Aziaat, die den mensch niet als een middelpunt dezer wereld beschouwde, heeft nooit aan die Westersche, veelal buiten-aesthetische, menschenlichaam-verheerlijking medegedaan.

Zeer goed zijn verder: een klein, compleet relief (qua relief-behandeling en -omlijsting, in den trant van de reliefs van den Boroboedoer) in prachtigen rood-gelen steen. Voorgesteld wordt een gehurkt figuurtje, dat uitstekend in de beschikbare ruimte gehakt is, en van het relief een bijzonder geslaagd rhythmisch geheel maakt. Voorts is er een stuk snijwerk in hout, een onderdeel van een voor processies gebezigden wagen. Dergelijke fragmenten kon men tot voor korten tijd nog vrij makkelijk in Britsch-Indië koopen, en ze hebben dan ook in talrijke exemplaren hun weg naar Europa gevonden.

Dit stuk, van fraai glanzend bruin hout, is het beste exemplaar, dat ik tot nu toe gezien heb. Hoewel niet tot in de laatste détails verzorgd, spreekt uit alles breedheid van stijl en geëmotioneerdheid. Hoeveel meer waard is toch één goed werk, dan dozijnen middelmatige stukken, als het op het toonen van kunstwerken aankomt. In het Musée Guimet te Parijs, laat men van deze wagendeelen tientallen zien, zoo matig, dat het artistiek resultaat gelijk nul is.

Uit de serie in donkergrijzen of zwarten steen gehouwen beeldhouwwerken uit Nalanda[2], geïmporteerd door den Parijschen kunsthandelaar Mallon[3], en beschreven door Goloubew[4], zijn hier drie stukken. Daarvan is het belangrijkst een gezeten Boeddha-figuur met twee Bodhisattwa's [afb. 1]. Een eenigszins gelijksoortige Boeddha-figuur uit dezelfde serie in een Haagsche collectie is iets beter en gaver [afb. 2].[5] Zeer storend is namelijk de hevig geschonden kop van den Boeddha. Daarentegen moet de plooiïng van het gewaad, en de fijne manier waarop de plooien werden gehakt, hoogelijk worden geroemd.

Ten onzent zijn nog twee exemplaren uit deze reeks. Eén daarvan is een kleine stoepa [afb. 3].

Boeddha, geflankeerd door Avalokiteshvara en Maitreya *[afb. 1], India, Bihar, Nalanda, 10de-11de eeuw, steen, hoogte 66,7 cm, Metropolitan Museum, New York, inv.nr. 20.58.16*

Boeddha *[afb. 2], Noordoost-India, Pala-periode, 9de-10de eeuw, steen, hoogte 38,7 cm, Rijksmuseum, Amsterdam, bruikleen KVVAK, inv.nr. AK-MAK-519*

Votief stoepa *[afb. 3], India, Bihar, Pala-periode, 10de eeuw, steen, hoogte 24 cm, Rijksmuseum, Amsterdam, bruikleen KVVAK, inv.nr. AK-MAK-184*

2 Stad in Bihar, India.

3 Paul Mallon (1884-1975).

4 Victor Goloubew, *Quatorze Sculptures Indiennes de la Collection Paul Mallon*, Parijs, n.d. [1920].

5 Dit stuk bevond zich in de collectie van KVVAK-oprichter en bestuurder Gerrit Jan Verburgt en is nu in het Rijksmuseum: AK-MAK-519 (bruikleen KVVAK).

Hier is een gaver, doch minder gevoelig pendant [afb. 4]. Het derde New Yorksch stuk uit de reeks, is veel minder dan de door twee Bodhisattwa's geflankeerde Boeddha-figuur [afb. 5].

Een uitmuntend stukje is een Doerga-voorstelling in zwarten steen, een naar schatting slechts 30 c.M. hoog werk. Het museum bezit dit benijdenswaardige stuk reeds sinds 1891; de schenkster was..... de "New York Herald" [afb. 6][6].

Als alle daden der Amerikaansche pers slechts voor een gering deel zoo fijnzinnig waren geweest, zou voor het zieleheil van hen, die deze landen bevolken, al heel wat gedaan zijn.

Met het oog op het exceptioneele cachet van dit aardige zaaltje, zij vermeld wat er nog meer is. Vooreerst dan een groote, wel interessante, Vishnu in wat te filigranachtig behandelden zwarten steen [afb. 7], en nog twee omvangrijke stalen van Voor-Indische beeldhouwkunst in steen. Vervolgens een Parvati in brons van een eigenaardige roodbruine en groene patina – een matig stuk –, en een wel aardige Nepaleesche, met edelsteenen bezette, kleine bronzen figuur. Een oude deur (niet geëtiketteerd) vormt ten slotte een goed middenstuk voor een van de wanden.

Van dit kleine zaaltje komt men in een uitsluitend door muurvitrines gevormden doorgang, waarin een omvangrijke collectie van de prachtigste Tibetaansche en Indische sieraden bewonderd kan worden. Vooral de eerste zijn buitengewoon. De heele schat is één aankoop geweest.[7]

De doorgang leidt dan naar een ruimte, waarin een gedeelte van het oorspronkelijk houten beeldhouwwerk, eertijds de binnenarchitectuur van een kamer in den Jainistischen tempel van Vadi Parsvanatha (1594-96) te Patan[8] vormend, met behulp van door Burgess[9] gepubliceerde teekeningen en photo's, zoodanig door nieuw bijgemaakte gedeelten is aangevuld, dat men hier weer een compleet (?) interieur heeft verkregen [afb. 8]. Het valt moeilijk te zeggen, of een bevredigend resultaat werd bereikt. Dergelijke aanvullings-experimenten blijven altijd gevaarlijk.

Votief stoepa *[afb. 4], India, Bihar, Pala-periode, 10de-11de eeuw, steen, hoogte 21,6 cm, Metropolitan Museum, New York, inv.nr. 20.70*

Boeddha *[afb. 5], India, Bihar, waarschijnlijk Nalanda, Pala-periode, 11de eeuw, steen, hoogte 61,6 cm, Metropolitan Museum, New York, inv.nr. 20.43*

Doerga *[afb. 6], India, Bihar, Pala-periode, ca. 11de eeuw, steen, hoogte 29,2 cm, Metropolitan Museum, New York, inv.nr. 91.21*

Vishnu *[afb. 7], India, Karnataka, Hoysala-periode, eerste kwart 12de eeuw, steen, hoogte 143,5 cm, Metropolitan Museum, New York, inv.nr. 18.41*

Fragment van een tempel *[afb. 8], India, Gujarat, Patan, laatste kwart 16de eeuw, teakhout, Metropolitan Museum, New York, inv.nr. 16.1333.2a-jnr.*

6 Krant met een grote oplage, 1835-1924.

7 In 1915, met geld uit het John Stewart Kennedy Fund.

8 Tempel in Gujarat, ingewijd in 1596.

9 James Burgess (1832-1916). Ik weet niet precies welke publicatie bedoeld is. In de British Library zijn illustraties afkomstig van Burgess' *Original Drawings [of] Architecture of Northern Gujarat.*

Voorts is er een kleine zaal met het bekende Gandhara-beeldhouwwerk (Graeco-Boeddhistische kunst). Ik ben geen vriend van deze kunst, die zich hier in, in hun soort voortreffelijke stalen, van haar beste zijde vertoont. Noch in Parijs, noch in Londen zag ik zulke uitstekende stukken.

De grootste aan Indische kunst gewijde ruimte bevat vrij veel miniaturen, doch de verzameling te Boston is, als gezegd, veel importanter. Niet tot de miniaturen behooren twee teekeningen, die door middel van doorprikken gebruikt zijn om groote schilderingen te helpen samenstellen. Een der teekeningen is, als ik mij niet te zeer vergis, de door Coomaraswamy in zijn "Arts and Crafts of India and Ceylon"[10], als gekleurde titelplaat afgebeelde Krishna [afb. 9]. Verder is er fraai Voor-Indisch metaalwerk (bruileen de Forest). [11]

In Tibetaansch, Nepaleesch en Siameesch beeldhouwwerk in brons legt New York het tegen Boston af. De eerste en laatste categorie behooren tot Bosch Reitz Oost-Aziatische afdeeling; Nepal ressorteert onder de Indische kunst. Anders is het te Boston, alwaar de Siameesche kunst in de Indische sectie getoond wordt, en Tibet het eenig overgangsgebied is, dat tot de Oost-Aziatische afdeeling behoort. Wat echter door den een als Nepaleesch wordt beschouwd, wordt door den ander met Tibet betiteld; omgekeerd evenzoo. Erg zeker is men heden ten dage nog niet in deze classificatie. Verhuizing van een object naar een andere sectie zal af en toe onvermijdelijk blijken.

Nepaleesch noemt men dan – wij zijn nog steeds in de Indische afdeeling – , twee groote, verguld bronzen Tara-figuren, vrij goede stukken. Dezelfde soort kunst is in de Indische sectie van het Victoria and Albert Museum te Londen door een, voor verguld brons buitengewoon groote figuur indrukwekkend vertegenwoordigd. Boston bezit een vrij laat, barok, maar toch alleszins interessant stuk in denzelfden trant.

Hiermede zij afscheid genomen van het Metropolitan Museum of Art, dat, om even rhetorisch te worden, inderdaad een tempel in New York mag worden genoemd. Prachtig tentoongesteld zijn er de schitterende collecties Egyptische kunst, die meer indruk maken dan die in het Britisch Museum, en Parijs naar de kroon steken. En dan bracht men wel nergens ter wereld zulke schatten aan vroege Westersche (Byzantijnsche, Vroeg-Christelijke, Romaansche) kunst bij elkaar als in de Morgan-collectie, die in een aparten vleugel van het museum is ondergebracht.

Ieder Europeesch museum-man moet in staat worden gesteld om een bedevaart naar dit museum te maken. Niet slechts valt hier zeer veel te genieten, maar vooral ook kunnen er aanvullende studies gemaakt worden op het gebied van museum-politiek en -techniek.

Het Museum of Fine Arts te Boston bezit dus een afzonderlijke, door Coomaraswamy geleide, afdeeling voor Indische kunst. Er werd terloops reeds een en ander over gezegd.

Sahib Ram (toegeschreven) [afb. 9], *Krishna (voorbeeld voor een muurschildering), India, Rajastan, Jaipur, ca. 1800, inkt en kleuren op papier, 69,2 x 47 cm, Metropolitan Museum, New York, inv.nr. 18.85.2*

10 *The arts & crafts of India & Ceylon*, Londen, 1913.

11 Waarschijnlijk wordt bedoeld Lockwood de Forest (1850-1932), kunstenaar, ontwerper, of diens broer Robert Weeks de Forest (1848-1931) die 17 jaar lang bestuursfuncties vervulde in het Metropolitan Museum.

Het grootste gedeelte van de collecties is door Coomaraswamy bijeengebracht en door dr. Ross[12] (met dr. Bigelow[13] de grootste weldoener van het museum) ten geschenke gegeven. Tot mijn spijt trof ik Coomaraswamy niet aan. Hij vertoeft nog steeds in Voor-Indië, waar hij hoopt eenige goede stukken beeldhouwwerk in steen en in hout te verwerven, want wat het museum daar tot nu toe van heeft, is niet bijster belangrijk. Ik vergeleek reeds met New York, en zou ook met wat wij ten onzent bezitten een vergelijking kunnen maken. Zoo b.v. op het gebied der beeldhouwkunst van Mathura. In Amsterdam heeft men op de eerste veiling Rosenberg (bij Mak) menig stuk dezer sculptuur in rooden, gespikkelden zandsteen kunnen bewonderen.[14] Het ethnografisch museum te Leiden wist de hand te leggen op drie goede nummers [afb. 10, 11]; Boston laat van deze fraaie kunst slechts een matigen kop zien (afgeb. in "Museum of Fine Arts Bulletin", Dec. 1919, blz. 59) [afb. 12]. De op blz. 60 en 61 van hetzelfde bulletin-nummer gereproduceerde stalen van Gupta-kunst (uit de vijfde eeuw na Chr.) [afb. 13], en van latere Voor-Indische beeldhouwkunst, zijn beter dan de kop uit Mathura, doch allerminst voortreffelijke werken.

In grootere Voor-Indische bronzen, ook niets buitengewoons. Daarentegen zijn er eenige kleine bronsjes uit Ceylon, waarvan twee niet onaardig zijn (zie de afb., Bullet., Juni 1918, fig. 4 en 5 [afb. 14]; van de tot in den treure afgebeelde Avalokiteçvara – fig. 1 en 2 – heb ik de aesthetische qualiteiten niet kunnen ontdekken [afb. 15]. De waardeering zal wel uitsluitend op de expressie van het figuurtje berusten).

De zeer uitgebreide verzameling Indische miniaturen te bespreken, is in dit bestek volkomen ondoenlijk. Vermeld zij slechts, dat de Rajpoet-scholen, die den geest der Indische kunst nader staan dan de met Klein-Aziatische kunst verwante "Mughal"-miniatuurkunst, gelukkig ruim zijn vertegenwoordigd.

Veel beter echter dan te New York, kan men hier de aan Voor-Indische kunst verwante uitingen bestudeeren. Slechts de Khmer-kunst (de kunst van Cambodja) komt hier minder schoon tot uiting in matige koppen in steen. Toch krijgt men ten minste een indruk van deze kunst, hetgeen nauwelijks het geval is te New York, waar in de Oost-Aziatische afdeeling een weinig karakteristiek fragment uit Cambodja te zien is.

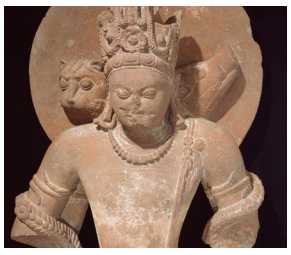

Vishnu *[afb. 13], India, Gupta-periode, midden 5de eeuw, zandsteen, hoogte 65,8 cm, Museum of Fine Arts, Boston, inv.nr. 17.1015*

Vajrapani *[afb. 14], Oost-India, 9de eeuw, brons, hoogte 8,1 cm (?), Museum of Fine Arts, Boston, inv.nr. 17.2314*

Avalokiteshvara *[afb. 15], Sri Lanka, 8ste eeuw, brons, hoogte 15,24 cm, Museum of Fine Arts, Boston, inv.nr. 17.2312*

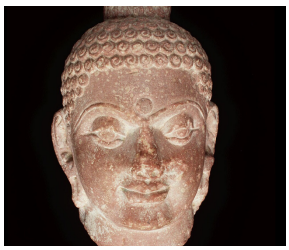

Hoofd van Boeddha *[afb. 10], Matthura, Noord-India, 200-400, zandsteen, hoogte 28,2 cm, Museum Wereldculturen, Leiden, inv.nr. RV-1980-1*

Vrouw, waarschijnlijk Parvati *[afb. 11], Matthura, Noord-India, 2de-3de eeuw, zandsteen, hoogte 39,5 cm, Museum Wereldculturen, Leiden, inv.nr. RV-1980-2*

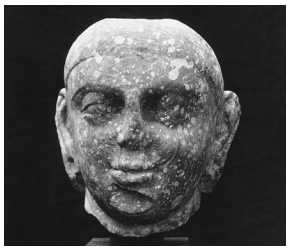

Hoofd van Boeddha *[afb. 12], Matthura, Noord-India, ca. 100, zandsteen, hoogte 27,5 cm, Museum of Fine Arts, Boston, inv.nr. 17.3120*

12 Denman Waldo Ross (1853–1935), schilder, verzamelaar, kunsthistoricus, trustee van het MFA.

13 William Sturgis Bigelow (1850-1926), verzamelaar Japanse kunst.

14 *Collection Léonce Rosenberg, Paris*, Veilinghuis A. Mak, Amsterdam, 1920. Léonce Rosenberg (1879-1947), schrijver, uitgever, verzamelaar en belangrijk kunsthandelaar.

Van de Hindoe-Javaansche kunst wordt slechts één, doch een waarlijk subliem, stuk getoond. Het is een Doerga in zeer donkeren lava-steen [afb. 16]. Om de hoedanigheid te omschrijven, moet ik (alweer!) vergelijken met ten onzent bekende stukken. Mijn notities zijn, jammer genoeg, geen “praatjes bij plaatjes”.

In het Museum te Leiden dan, is, buiten eenige der beste groote stukken uit Singasari, nagenoeg niets, dat naast dit allerbenijdenswaardigst brok steen kan worden gezet. Slechts een voor eenige jaren door het museum aangekocht fijn Midden-Javaansch Boeddha-kopje is het eenige van de kleinere Leidsche stukken, waardig naast de Doerga van Boston te worden genoemd. Beide stukken zijn in stijl bovendien vrij verwant.

In eenige gangen van het Bostonsch museum vindt men een groot aantal afgietsels van de reliefs van Boroboedoer, en ook een ruime collectie afgietsels van andere (goede) stalen Hindoe-Javaansch. De afgietsels zijn als zoodanig uitstekend. Dat men in Boston meer aandacht aan Hindoe-Javaansche kunst schonk dan elders, dient extra te worden vermeld. Oók, dat er een fijne kris-greep van Bali, en een schildering op katoen van het eiland is. Tot nu toe zag ik nog niets wat bij dèze schildering haalt, maar wie weet wat mij wacht. In alle geval getuigen beide nummers van Bali van den voortreffelijken kijk van hem die ze tijdelijk afstond: Sterne, een schilder.[15] Zagen wij niet teekeningen door hem, op de eenige jaren geleden, door Nederl.-Indië Oud en Nieuw gearrangeerde Bali-tentoonstelling in Arti?[16] Er waren daar eenige goede, door een Amerikaansch schilder, op Bali vervaardigde werken.

Van de talrijke kleinere Nepaleesche bronzen zijn de meeste in het Juni-bulletin 1918 afgebeeld en beschreven. De in fig. 8 afgebeelde, grootste, der verguld bronzen figuren, is m.i. het best [afb. 17]. Maar het fraaist der geheele Nepaleesche collectie is voor mij een niet-vergulde, kleine Avalokiteçvara in zeer donker brons, bijzonder gaaf, fijn-doorvoeld, en prachtig van stof (afb. fig. 13, ibid.) [afb. 18].

Wat de Siameesche kunst betreft, zoo is die in ons kleine land door inderdaad exceptioneele werken zeer goed vertegenwoordigd.

Wij zijn in dit opzicht verwend, en vinden dat noch in Parijs, noch in Londen, één stuk is, dat bij onze schatten kan halen. Doch Boston doet met twee heerlijke werken voor Nederland niet onder – qualitatief altijd. Wij bezitten meer dan twee goede stukken.

Doerga *[afb. 16], Java, Centraal-Javaanse periode, 9de-vroeg 10de eeuw, andesiet, hoogte 109 cm, Museum of Fine Arts, Boston, inv.nr. 17.1014*

Avalokiteshvara Padmapani *[afb. 17], Nepal, 14de eeuw, verguld koper met halfedelstenen, hoogte 77,5 cm, Museum of Fine Arts, Boston, inv.nr. 17.2315*

Avalokiteshvara *[afb. 18], Nepal, 15de-16de eeuw, metaal, hoogte 11,5 cm (?), Museum of Fine Arts, Boston, inv.nr. 11.13150*

Boeddha *[afb. 19], Thailand, Ayutthaya-periode, 16de eeuw, brons, hoogte 37,4 cm, Museum of Fine Arts, Boston, inv.nr. 19.691*

15 Maurice Sterne (1877/78-1957), schilder en beeldhouwer, reisde veel, onder andere naar Bali.

16 Voor zover na te gaan waren er op die tentoonstelling foto’s van Gregor Krause (1883-1959) te zien. Misschien tekeningen als annex?

Wie er het bulletin nog eens op naslaat, vindt de Siameesche kunst in het April-nummer 1920 gereproduceerd. Op blz. 18 is een “Siddharta(?)” betitelde bronzen figuur afgebeeld [afb. 19]; het etiket in ‘t museum spreekt van een Dipangkara-Boeddha. Doch wat doet bij deze onbeschrijfelijk gevoelige brons een iconographisch geheel juiste beschrijving er toe. Wie het modelé van dit werk tot in de fijnste details vermag te doorvoelen, is al gelukkig genoeg. Wetzel legateerde het stuk.[17]

De volgende bladzijde van dit bulletin laat in den linker-bovenhoek een bronzen Bodhisattwa-kop zien, die vrijwel een caricatuur is op den bekenden kop uit het Leidsche museum. De naast dezen kop afgebeelde, vrij groote Boeddha-figuur, is echter weer prachtig, al is dit stuk ook een uiting van Siam’s latere kunst.

De Indische kunst in Amerikaansche collecties heeft veel meer plaats gevergd, dan ik haar aanvankelijk toebedeeld had. In dezen brief had ik nog van de musea te Philadelphia en te Chicago, en van een No-voorstelling te New York willen berichten. Ik hoop, dat dit mij gelukt in een anderen brief.

De ervaring heeft mij geleerd, dat wij in Holland vrij onkundig zijn omtrent wat in Amerika aan Aziatische kunst is te vinden. Als dan ook nog bedacht wordt, dat de Indische kunst op onze bijzondere belangstelling aanspraak mag maken, zou de inhoud dezes eenigszins gerechtvaardigd zijn.

H.F.E. Visser *Chicago 9 Febr. 1921*

17 Hervey E. Wetzel (1888-1918).